

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ

**АУДАРМАТАНУ МЕН КОМПАРАТИВИСТИКАНЫ ОҚЫТУ МЕН
ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

ғылыми-әдістемелік мақалалар жинағы

Сборник научно-методических статей
**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ И ИЗУЧЕНИЯ
ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ И КОМПАРАТИВИСТИКИ**

Алматы 2015

МАЗМУНЫ

Алғысөз.....	3
Ә. Тараков. Аударманы оқытудың әдістемелері.....	4
Ж. Дәдебаев. Семинар сабағын ұйымдастыру мен өткізудің әдістемелік негіздері туралы.....	8
С.Ашимханова. Сравнительный анализ женских персонажей в литературе.....	19
А.Жаксылыков. Методические аспекты текстологической работы при предпереводческом анализе.....	24
Т.Есембеков. Диалог преподавателя и студента как условия построения педагогического дискурса.....	36
Ә.Тараков., И. Әзімбаева Поэзия аудармасын талдау сипаты.....	41
Л.Крылова. Элективный курс «Интерактивные методы преподавания литературы в вузе» в зеркале практики.....	45
Т.Есембеков, Е.Солтанаева Постмодернистік мәтіндерді талдаудың ерекшелігі.....	52
С.Жусанбаева. Оқу мен оқытудағы басты құндылықтар парадигмасы.....	57
Г.Қазыбек. Дубляж аударманы оқытудың проблемалық тәсілдері.....	62
Л.Турумбетова. Обучение переводу в условиях глобализации.....	67
Л.Мұсалы. Аудармаға үйрету әдістері.....	71
С.Сейденова. Практическая направленность организации учебного материала в формировании межкультурной компетенции у будущего переводчика.....	74
Қ.Жанабаев., Н.Сағындықов. Современные инновационные технологии в системе методики и практики поэтического перевода.....	79
Э.Р.Когай. Некоторые вопросы обучения лингвистическому анализу художественного текста студентов-филологов.....	83
С. Дәрібайұлы. А.Қыраубаеваның «Сенім» бағдарламасындағы педагогикалық ой-пікірлер.....	90
Л.Ж. Мұсалы, Р.М. Таева, И.Г. Оразбекова. И.В.Гегенің «ФАУСТ» трагедиясының қазақ тіліне аударылуы.....	94
А.Асқарова. Әдебиет сабағын оқытуда – технологиялық әдіс-тәсілдердің тиімділігі.....	99
А.С. Айтмұханбетова. Involve them and they will learn.....	103
Бектурова Э.К. Дидактическая модель обучения устному переводу..	105
А.Ж. Калиева. Использование газетно-информационного материала на уроке иностранного языка.....	109
Ш.Мақатаева. К вопросу о методической культуре и уровнях профессионализма преподавателя иностранного языка.....	112
А.Zhaparova. Metaphors in language learning process.....	116

Ж. Қадыров., Г.Синбаева., Б. Бекматова. Ф.Мүсірепов шығармашылығын оқытудағы дәстүр және инновациялар.....	119
Г. Оспанова.Оқу үрдісін технологияландыру	125
А.Ю.Леонтьева. Пространство степи в прозе О.Э. Мандельштама.....	128
Zh.Taubayev., Sh. Ospankulova. The teaching of essay, composition writing and common mistakes of writing them.....	135
А.Балмухамбетова. Стратегия и проблема релевантности при переводе рекламных текстов.....	139
Ж. Утемисова. Этнолингвистические единицы романа «Лихая година» и их передача на в переводе на русский язык.....	143
А.Ә Шағырбаева. Түркі елінің шығу тегі мен мәдениеті.....	148
Г.Абилхайрова. Соғыс жылдарындағы көркем шығармаларды оқытудың маңызы.....	152

балалардың еңбектенуін бағалау басты назарда болды. Шәкірттердің «Әлем – Мен» кеңістігіндегі дүниетанымын кеңейту осы бағдарламаның басты мақсаты болатын. Мектеп-лицей оқушыларына “Әлемтану”, “Елтану”, “Ислам мәдениеті”, “Еуропа мәдениеті” т.б. арнайы курстар оқытылды.

Бағдарламада ерекше мән берілген бағыттың бірі - қыз тәрбиесі. Ғалым қыз балалардың болашақ ана екенін ескеріп, тек жақсы маман ғана емес, отбасының ұйытқысы болуға жігі көңіл бөлді. Осы себепті 9 сыныптан бастап “Қыз әдебі” сабағы жүргізілді. Арнаулы курстарды жоғары оқу орындарында білім беретін тәжірибелі ұстаздар жүргізді.

Мектеп-лицейде үзіліс уақытының тиімді өтуіне ерекше мән берілді. Оқушыларды селк еткізетін электр қоңыраудың орнына үзілісте арнайы бағдарлама жасап, ұлттық ән-күйлер, классикалық музыка қойылды. Оқушылар үзілістің болғанын осы қойылған музыкадан білетін. Күніне 5-6 рет құлаққа сіңген әуен жүрекке де жетеді. Ол әннің (күйдің) кімдікі, туу тарихы қалай - бұлардың бәрі фойеде арнайы орынға жазылып қойылды.

Әр бала – Алланың ата-анаға тартқан сыйы, табиғаттың ғажайып құбылысы. Өзіне деген сенімді сезінген шәкірттер орынсыз ұяшақтықтан, бұйығылықтан арыла бастады. Жоғары жылдық - төменгі жылдық (мектеп-лицейде сынып жылдық деп аталды) деген шарттылық жойылып, олардың арасында аға-іні, апа-сіңілі қарым-қатынасы орнады. Шәкірттер ұстаздарын тек сабақ беруші мұғалім есебінде емес, туған бауырындай қабылдайтын. Бұның барлығы көрнекті ғалым-педагог, білікті басшы, филология ғылымдарының докторы, профессор Алма Қыраубаеваның талай жылғы тәжірибесінің негізінде әзірленген авторлық «Сенім» бағдарламасы арқылы жүзеге асты. Ұжымымда жылы, әдемі психологиялық атмосфера қалыптасып, мектеп-лицей тәрбиелі отбасының үлкейген моделіне айналды.

Әдебиеттер:

- 1 Қыраубасва А. Жаным садаға. 5 томдық шығармалар жинағы. 4 том. – Алматы: Өнер, 2011. – 344 б.
- 2 Адамгершілік сабақтары. – Алматы: «Мен-адаммын» қоғамдық қоры, 2001.-174 б.
- 3 Әбенбаев С. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. Оқу құралы. – Алматы: Дарын, 2004. – 352 б.

Л.Ж. Мұсалы, Р.М. Таева, И.Г. Оразбекова
ҚазҰУ доценттері

И.В.Гетенің «ФАУСТ» трагедиясының казак тіліне аударылуы

Неміс халқының ұлы ойшыл ақыны И.В. Гетенің терең философиялық туындысы «Фауст» бүкіл әлем жазушыларының, аудармашыларының үлкен қызығушылығын тудырған. Осындай танымал туындының әлем тілдеріне тәржімаланбауы мүмкін емес еді. «Фауст» трагедиясы әлемнің көптеген тілдеріне әр түрлі нұсқада тәржімаланды. Трагедияның ағылшын тіліндегі

тәржімалары өте көп, әрі бұған дейін ғылыми тұрғыдан қарастырылған.

Негізінен, «Фаусттың» ағылшын тіліндегі тәржімалары адекватты деп айтуға келеді. Ол көптеген факторларға байланысты, неміс, ағылшын елінің Еуропа құрылығында орналасқандығы, тілдердің ұқсастығы, менталитеттің жақындығы және басқа да факторлар аударманың барынша сәйкес келуіне себеп болған.

Ал осы классикалық туынды қазақ тіліне қалай аударылды, қазақ оқырманына қалай жетті, мақаламызға «Фаусттың» аударылу тарихы мен тәжірибесі мәселесі арқау болып отыр.

«Фаустты» қазақ тіліне әдебиеттанушы-ғалым, аудармашы, ақын, филология ғылымдарының кандидаты, неміс тілі маманы Медеубай Құрманов аударғаны белгілі. Ол сондай-ақ, Мария-Луиза Кашництің «Ескі балалар ертегілері» жинағын неміс тілінен қазақ тіліне аударды, қаламгердің 1979 жылы «Алтын арқау», 1994 жылы «Өмір қандай тәтті еді» кітаптары жарық көрген. Білікті ғалым, ақын, ұлағатты ұстаз Медеубай ағамыздың қаламынан басқа да үлкенді-кішілі дүниелер туды. Гетенің «Фауст» трагедиясын ғана емес, Генрих Гейнениң бір топ өлеңдерін, Вилли Бредельдің прозасын аударса, «Жалын» баспасы «Ескі бақ» атты ертегі кітабын шығарған. Сондай-ақ, Клаус Шнайдердің «Алматы-Қазақстан көктемі» деген кітабынан бірнеше тарауды қазақшаға аударған. Совет-неміс жазушылары А.Реймген, Э.Ульмер, К.Эрлих, Н.Ваккердің шығармаларын қазақ тілінде сөйлеткен, «Достық көпірі» деген кітаптары бар. Бүгінде Медеубай ағамыздың жарияланбаған жүзден аса өлеңдері бар екені анықталған. Ол әйгілі германист, халықаралық Гете қоғамы мен Герман-Совет достық қоғамы басқармасының белсенді мүшесі, филология ғылымдарының кандидаты, доцент дәрежесінде әртүрлі институттарда шет тілдер кафедрасын меңгеріп, студенттерге дәріс оқыған. Көзінің тірісінде Медеубай Құрманов арнайы шақырумен Германияда болған. Бүгінде Халықаралық Венмар музейінде Медеубай Құрманов ағамызға арналған экспонаттар бар. Артында қалған өшпес еңбектері бүгінгі ұрпаққа мұра.

Медеубай Құрманов «Фаусты» неміс тілінен қазақ тіліне тікелей тәржімалаған. «Фауст» секілді аса күрделі көркем шығарманы тәржімалау Медеубай Құрмановтың биік парасат иесі, үздік тәржімашы екендігін көрсетеді. Бұл тәржіманың озық тәржімалар қатарына қосылатын үлкен еңбек екенін айрықша атап өту қажет.

«Фауст» - терең ұлттық драма әрі бұл – адамзат тарихының драмасы. Трагедияның бірінші бөлімі XVIII ғасырдың соңғы жылдары аяқталды, бірақ, 1808 жылы толығымен жарияланды. 1800 жылы Гете екінші бөлімінің негізі болған, «Елена» бөлігін жасаумен айналысқан және 1827-1831 жж. аяқтаған. Екінші бөлім 1833 жылы жарияланды. Қазақ әдебиетінде Гетенің «Фауст» трагедиясының өмір сүруі, қазақ тілі үшін де, қазақ халқы үшін де үлкен өнеге. Бұл қазақ халқының мәдениет кеңістігінің кеңейте, тереңдете түсетін айтулы құбылыс.

Аудармада шығарманың көркемдік ерекшелігі өте маңызды болып

табылады. «Фауст» трагедиясының идеялық-көркемдік ерекшеліктері, автордың ойы, шығарманың стилі, жағдайларды суреттеу деңгейі қазақ тіліндегі тәржімада дұрыс жеткізілген. тәржімадағы «адекваттылық» принципінің барлық талаптарына сай тәржімаланған. Трагедияның неміс тіліндегі көркемдік дәрежесі өте жоғары, көркем тілдік құралдар кеңінен қолданылған. Шындығына келсек қазақ тіліне көркемдік жағынан тең келер тіл жоқ. Қазақ тілі өте бай, көркемдік тілдік құралдары терең мағынаға ие, әсерлі тіл. Метафора, эпитет, гипербола және басқа да слистикалық құралдардың әр тілде өзіндік нұсқасы бар екендігін ескерсек, неміс тілінде жазылған түпнұсқаның қазақ тіліндегі тәржімасында бұллардың бәріне лайықты баламасын таба білген. Оны келесі кестеден көре аламыз.

Кесте № 1 – «Фауст» трагедиясының қазақ тіліндегі тәржімасында кейбір көркем образдардың берілуі

Түпнұсқа	Қазақ тіліндегі тәржіма(М.Құрманов)
1. Blick gezeigt	Бұлыңғыр бу
• Vom Glück getäuscht	Адасқандар тағдырдың тоқпағымен
• Die Sonne tönt nach, Alter Weise	Ару күн жанарын төнкеріп, жер-көкке кірпігін қадайды
• Die Menschen dauern mich in ihren Jammertagen	Бишара адамзаттың күні қараң
• Doch werdet ihr nie Herz zu Herzen schaffen, Wenn es euch nicht von Herzen geht	Жылуы жоқ сылдыр сөз жанға әсер етпейді, Жүректен шықпаса, жүрекке жетпейді
• Such' Er den redlichen Gewinn	Адал бол, әділ, анық бас
• Allein die Welt! des Menschen Herz und Geist!	Ал өмір ше? Жан— жүрегі адамның!
• Jeder sonnt sich heute so gern	Нұрына қыздырыпбақ алтын күннің
• Als käm' das Venerabile	Сізге Пірдей табынар қолың сүйіп
10. Sie welkten hin, ich muß erleben Daß man die frechen Mörder lobt	Олар өлді, мен тірі, о, жасаған! Маған тағы тілейді-ау ұзақ өмір
11. Und ach! entrollst du gar ein würdig Pergamen	Шіркін, қолға түссе қымбат қолжазба
12. Du siehst! ein Hund, und kein Gespenst ist da	----- (Трагедияның осы жері тәржімаланбаған, яғни түсіріп тастау трансформациясы орын алған)
13. Ein Theil von jener Kraft, Die stets das Böse will und stets das Gute schafft	Бөлшегімінқарақүштің— адамды зар қақтырып, Ойлайтыным — жаманшылық, істейтінім — жақсылық
14. Ihr Engel! Ihr heiligen Schaaren	Періштелер, қанатыңменжебеші
15. Mein Kind hab' ich ertränkt	Бұндырып өлтірдім мен баламды

16. Du machst die Fesseln los	Кісенімді қиратып, босатарсың бұғаудан
17. Auf diesem Weg sind wir noch weit vom Ziele	Халім жоқ әрмен қарай жүре алатын
18. Ein Nebel verdichtet die Nacht	Түн баласы кірпігін бір ілмейді
19. Mir ist es winterlich im Leibe	Соқыр, мылқау жанымды қыс жайлаған

Көріп отырғанымыздай, қазақ тілдеріндегі тәржымасында түпнұсқа тілінің, идеялық – көркемдік шеберлігі белгілі дәрежеде сақтап отыр. Кейбір мысалдарда қазақ тілінің тәржымасы түпнұсқаға қарағанда әдеби көркем тілдік құралдарды көбірек қолданады. Мысалы, «Mir ist es winterlich im Leibe» жолы қазақ тіліне былай тәржымаланған: «Соқыр, мылқау жанымды қыс жайлаған» деп Абайшылап кететін жерлері де бар. Егер неміс тіліндегі осы жолды сөзбе – сөз тәржымаласа: «жаным қысқы болып тұр» деген қисынсыз сөздер шығатын еді. «Ein Nebel verdichtet die Nacht» осы өлең жолдарыда қазақ тіліне басқаша тәржымаланған: «Түн баласы кірпігін бір ілмейді». Бір қарағанда бұл түпнұсқаға жақын емес тәржыма десе болады, алайда көркемдік жағынан сөздің мән – мағынасын ашады. Тәржыма теориясында кейде сөзбе – сөз тәржымалау емес, мағынасын, негізгі идеяны оқырманға түсінікті етіп жеткізу жеткілікті.

«Auf diesem Weg sind wir noch weit vom Ziele» мына бір мысалды М.Құрманов «Халім жоқ әрмен қарай жүре алатын», деп тәржымалайды. Бұл өлең жолын жолма-жол тәржымаласақ: «осылай, мақсатқа әлі де болса алыс» деген сөздер шығар еді. Бұл өлең жолын М. Құрманов контекстке орай, әрі көркемдік, образдық жағынан жоғарыдағыдай тәржымалайды.

Жалпы, М. Құрманов өз тәржымаларында трансформацияның қайталау әдісін көп қолданады, сонымен қатар, түсіріп тастау, қосу трансформациялары да оның еңбегіне тән. «Und ach! entrollst du gar ein würdig Pergament» деген жол қазақ тіліне өте жақсы, адекваттылық тұрғысынан да, көркемдік жағынан да дұрыс әрі нақты тәржымаланған: «Шіркін, қолға түссе қымбат қолжазба».

«Die Sonne tönt nach, Alter Weise» жолы қазақ тіліне «Ару күн жанарын төңкеріп, жер-көкке кірпігін қадайды» деп тәржымаланды. Біздің ойымызша бұл мысалдың көркемдігі түпнұсқадан да тамаша, көркем болып шықты.

Шындығына келсек қазақ тіліне көркемдік жағынан тең келер тіл жоқ. Қазақ тілі өте бай, көркемдік тілдік құралдары терең мағынаға ие, әсерлі тіл.

Келесі ретте аудармашының шеберлігін, тіл байлығын дәлелдей түсу үшін неміс тіліндегі сөйлемдерді жолма-жол аудармасын қатар келтіріп көрейік.

Кесте № 2 – Түпнұсқадағы кей тіркестердің жолма-жол және көркем тәржімасы

Неміс тілі	Жолма-жол тәржімасы	Қазақ тілі
Mein Busen fühlt sich jugendlich erschüttert	Менің кеудем жастық таңқалуды сезеді	Жас кеудемді улады сикыр лебің
Der Schmerz wird neu, es wiederholt die Klage	Ауыру жаңа болып табылады, ол әрекетін қайталады	Тұңғыш сезім қайтадан алды ырықты
Die Menschen zu bessern und zu bekehren	Адамдарды жақсартуға, жаңадан тудыруға	Адамзатты түзетуге, түзеуге
Auch hab ich weder Gut noch Geld	Оның үстіне менде не жақсы не ақша жоқ	Дәрменсізбін, қанатымнан қайрылдым!
Von allem Wissensqualm entladen	Небір білім түтінінен айырылу	Жалықтырды саяз білім
Wo ist die Brust, die eine Welt in sich erschuf	Өзіне әлем салған кеуде қайда	Дүниені сыйғызбақ кұшағына Қайда, алпамса зор кеуде, жақын келмей?
Ein glühend Leben	Үлкен өмір	Өзгерген өмір
Ganz nah gedünkt dem Spiegel ew'ger Wahrheit,	Айнаның мәңгілік жемісті ақиқатын жауып кою	Айнасындай шындықтың жарқыраған
Schon durch die Adern der Natur zu fließen	Табиғат тамырларынан ағып жүр	Жаратылыс сырларын қымтай түсті
Ist es nicht Staub, was diese hohe Wand	Жоғарғы қабырғадағы шаң емес пе	Шаң, жұтамын, мекенім — мынау мола
Vom Eise befreit sind Strom und Bäche	Мұздан босап, жылғадан су ағады	Босанып мұз — құрсаудан жылға-бұлақ
Zog sich in rauhe Berge zurück	Шатқалды тауға шегінді	Болыпты жаз киетін тауға тұмақ
Doch würd ich nicht allein mich her verlieren	Бірақ мен осы жерде жоғалмайын	Жалғыз өзім бірақ та қала алмаймын

Көріп отырғанымыздай, М.Құрманов түпнұсқаның мән-мағынасын терең

ұғынып, барынша адекватты жеткізуге ұмтылған. Жолма-жол аудармаға карағанда оның тәржымасы көркем шыққан, мағынасына нұқсан келмеген. Қазақ аудармасының тарихында түпнұсқадан тікелей аудару тәжірибесі аз, осындай санаулы тәржымашылардың бірі Медеубай Құрмановтың аудару тәжірибесін жан-жақты зерттеп, жас аудармашыға үлгі ретінде ұсыну керек.

«Аударма ісі» бөлімінде көркем аударма тәжірибесі бойынша практикалық сабақтарда шебер аудармашының тәржималарын қарастыру арқылы болашақ аудармашылардың кәсіби қабілеттерін шыңдау қажет.

А.Асқарова,
ҚазҰУ-дың қазақ әдебиеті тарихы
және теориясы кафедрасының доценті

Әдебиет сабағын оқытуда - технологиялық әдіс-тәсілдердің тиімділігі

Қазіргі заманда әдебиет пәні, басқа пәндерді болсын жана инновациялық әдістер арқылы оқыту, технологияларын қолданылуы - оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлататына сеніміз мол. Сабақта электронды кітаптарды пайдаланудың да маңызы зор. Ұсынылып отырған жаңа технология әдіс-тәсілдері білім алушы мен білім берушінің танымдық көзқарасын қалыптастыруға, шығармашылық қабілетін арттыруға, өзіндерінше ізденуге, жұмыстар орындауға бағыттайды. Оқу үрдісінде жаңа технологияларды қолдану тиімді тұстары: білім алушының пәнге деген жеке қызығушылығын оятады, танымдық қабілеттілігін қалыптастырады, шығармашылық жұмысқа баулиды, оқушының уақытын үнемдейді, қосымша мәліметтерді береді. Қазіргі жаһандану заманында оқушының адамгершілік қасиеттерімен, интеллектуальдық дамуына әдебиет сабағының ролі ерекше. Оқытушы үздіксіз үрдіс және ізденіс арқылы әр оқушының қабілеті, бейіміне негізделген сапалы білім беру басты мақсат.

Бүгінгі ұсынылып отырған әдебиет пәніне арналған «Сафуан Шаймерденовтың «Инеш» романы» атты жоспарымызда біз кейс әдісі, кубизм әдісі, талдау, сұрақ – жауап, проблемалық әдіс, пікір сайыс, эссе жазу сияқты әдістерді пайдаландық. Осы әдістердің ішіндегі кейс әдісіне көңірек тоқталып кетсек.

Case-study әдісі немесе нақты ситуация әдісі – нақты ситуация-міндетті шешу арқылы оқытуға негізделген белсенді проблемалық-ситуативтік әдіс. Case-study әдісінің негізгі мақсаты – студенттер тобының өз күшімен нақты іс кезіндегі жағдайды case – ситуацияны талдау және практикалық шешімді табу; процестің аяқталуы – ұсынылған алгоритмдерді ұсыну және нақты қойылған проблема аясында ең үздігін тандау.

Бұл әдіс шетелдік студенттердің кәсіптік дайындығын, қызығушылықтарын, қалыптасқан ойлау стильдері мен машықтарын ескеруге жол ашады, бұл оны кәсіптің оқу тілін пайдалануға кең мүмкіндік